

مجله مطالعات ایرانی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال هفدهم، شماره سی و سوم، بهار و تابستان ۱۳۹۷

طبقه‌بندی قصه‌های عامه در مجموعه هفت باستانی پاریزی و تاریخ کرمان محمود همت*

فاطمه امینی‌زاده (نویسنده مسئول)^۱

دکتر زهره زرشناس^۲

چکیده

قصه بازتاب‌دهنده بخش مهمی از فرهنگ و تمدن یک قوم و از جنبه‌های مختلف قابل توجه و بررسی است. بیش از دو‌یست سال است که مطالعات علمی در حوزه قصه آغاز شده است. برادران کریم اولین کسانی بودند که قصه‌ها را با نگاهی علمی گردآوری کردند. صد سال بعد در ۱۹۱۰م آنتی آرنه با اثر فهرست تیپ‌های قصه، زمینه مطالعه جهانی بر روی قصه‌ها را فراهم کرد. پنجاه سال بعد استیث تامسون تحریری جدید از اثر آرنه ارائه داد که این تحریر به فهرست آرنه/ تامسون شهرت و مقبولیت یافت. در زمینه قصه‌های ایرانی اولین و جدی‌ترین کار در حوزه طبقه‌بندی علمی قصه‌ها توسط اولریش مارزلف در ۱۹۸۴م انجام گرفت. پس از این با وجود مطالعات گسترده پژوهشگران و دانشجویان ایرانی در این حوزه، در بخش طبقه‌بندی قصه‌ها، فعالیت چشمگیری انجام نشده است. پژوهش حاضر به طبقه‌بندی قصه‌های عامه در چندین متن تاریخی معاصر کرمان می‌پردازد و از این حیث نمونه‌ای پیشین ندارد. این پژوهش هفت اثر باستانی پاریزی (۱۳۹۳-۱۳۰۴) و یک اثر محمود متدین مشهور به همت کرمانی (۱۳۷۴-۱۲۹۸) را بر پایه‌ی الگوی آرنه/ تامسون و مارزلف مورد مطالعه قرار داده است.

واژه‌های کلیدی: ادبیات عامه، قصه، طبقه‌بندی، باستانی پاریزی، مورخان کرمان.

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۰۴/۱۸

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۷/۰۴/۱۶

amini.f16@gmail.com

نشانی پست الکترونیک نویسنده:

۱. کارشناسی ارشد ایران‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی

۲. استاد فرهنگ و زبان‌های باستانی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۱. مقدمه

ای برادر قصه چون پیمان‌ایست
دانه معنی بگیرد مرد عقل
معنی اندر وی مثال دانه‌ایست
ننگرد پیمان‌ه را گر گشت نقل

(مثنوی، دفتر دوم)

این ابیات مولانا بازتاب دهنده نگاه انسان ایرانی به مقوله قصه است، قصه‌هایی که در بر دارنده لایه‌های در هم تنیده‌ای از اندیشه‌ها، خواسته‌ها، آرزوها، ترس‌ها، اسطوره‌ها، باورها، آیین‌ها، پیروزی‌ها و شکست‌ها و خلاصه رنج‌ها و شادی‌های یک ملت است. «بشر پیوسته با قصه سر و کار دارد و آن را کلید گنجینه رازها و رمزهای کهن می‌داند. آدمی‌زاد همان‌طور که نمی‌تواند از سایه خود جدا شود از شنیدن قصه هم نمی‌تواند چشم پوشد. می‌خواهد از سرگذشت تلخ و شیرین نیاکان و هم‌نوعان خویش باخبر شود (انجوی شیرازی، ۱۳۵۲: ۸).

در این میان «قصه‌های ایرانی یکی از کهن‌ترین نمونه‌های اصیل تفکر و تخیل این سرزمین و نشان‌دهنده کیفیت زندگی و مباحث ذهنی و شادی و اندوه این قوم به شمار می‌آید. مردم این مرز و بوم از روزگاران بسیار دور، پندارها و باورهای خود را در قالب قصه ریخته، آن را مانند گوهری نایاب و عزیز به مرور تراش داده تا سرانجام به این شکل زیبای تحسین‌برانگیز به دست ما رسیده است که هر کدام از آنها در عین سادگی و صفای بی‌پیرایه، چنان لطیف و دلکش است که خواننده و شنونده را بی‌اختیار مجذوب می‌سازد... (همان: ۱۱).

مرحوم انجوی سال‌ها قبل به زیبایی قصه‌های ایرانی را به ستارگان دست‌نیافتنی تشبیه کرده است. این پژوهش در پی این است که قصه‌ها را با تمرکز بر آثار دو نویسنده بی‌چون و چرای فرهنگ معاصر کرمان مورد بررسی و واکاوی قرار دهد.

۱-۱ شرح و بیان مسئله

از زمانی که کنت دو گوینو فرانسوی (Cont e de Gobi neu) و الکساندر خودسکو^۱ (A Chodzko) نخستین پژوهش‌ها را در حوزه ادبیات و فرهنگ عامه ایران انجام دادند تا امروز پژوهش‌های بسیاری در این حوزه انجام شده است.^۲ در این پژوهش‌ها، پژوهشگران غربی نسبت به محققان ایرانی سهم بیشتری در گردآوری مواد فرهنگ عامه داشته‌اند. یکی از مورخان ایرانی که در نوشته‌هایش از قصه و فرهنگ عامه و انبوه ضرب‌المثل‌ها، کنایات و تعبیرات موجود در آن بهره برده و در واقع تاریخ را با فولکلور درآمیخته،

باستانی‌پاریزی است. سبک تاریخ‌نگاری باستانی‌پاریزی بسیار متفاوت و همیشه بحث برانگیز بوده است^۳ و سبک نگارش منحصر به فرد او هیچ‌گاه مورد تقلید دیگران واقع نشده است. خود ایشان روش نگارش خود را براساس نوعی مردم‌گرایی و دخالت دادن معیارها و مقیاس‌های تازه در نگارش تاریخ می‌داند. اما تا امروز از این منظر به آثار باستانی توجه نشده است. در این پژوهش سعی بر آن است که قصه‌های عامه برپایه چند اثر از باستانی-پاریزی (مجموعه هفت) و همچنین کتاب تاریخ کرمان اثر محمود متدین (همت کرمانی) مورد بررسی و طبقه‌بندی قرار گیرد.

۱-۲. پیشینه پژوهش

تا امروز در مورد ادبیات و فرهنگ عامه ایران تحقیقات بسیاری انجام شده است. البته این تحقیقات بیشتر گردآوری و ثبت و ضبط مواد فرهنگ عامه است تا بررسی تحلیلی آن. اما در مورد طبقه‌بندی قصه‌های ایرانی جدی‌ترین اثر طبقه‌بندی قصه‌های عامیانه اولریش مارزلف قصه‌شناس بزرگ آلمانی است. در مورد طبقه‌بندی قصه‌های عامیانه در متون تاریخی تا امروز هیچ کوششی انجام نشده است و از این حیث این پژوهش برای اولین بار چند متن از متون تاریخی معاصر کرمان را مورد واکاوی قرار داده است. پژوهشگران صاحب‌نام فرهنگ و ادب عامه ایران معمولاً در مقدمه آثار خود به پیشینه پژوهش اشاره کرده‌اند

در حوزه پایان‌نامه‌های دانشجویی نیز پایان‌نامه «تیپ‌شناسی در قصه‌های عامیانه مکتوب ایرانی» نگارش امیرعباس عزیزی‌فر دانشجوی دکتری دانشگاه تربیت مدرس از شاخص‌ترین پژوهش‌هاست.

۲. بحث اصلی

۱-۲. فرهنگ عامه

پژوهشگران این عرصه، فرهنگ عامه یا فرهنگ مردم را ترجمه‌ی واژه‌ی *Folklore* دانسته‌اند. «فولکلور نیز کلمه‌ای است مرکب از دو جزء: *lore* و *folk* و معنی آن دانش عوام است. نخستین کسی که این کلمه را به عنوان اسم این رشته‌ی مبسوطی که مورد بحث ماست اختیار کرد آمبروز مورتن (*Ambrose Merton*) است. در زبان فارسی فولکلور را «فرهنگ عامه» و «فرهنگ عوام» و «دانش عوام» ترجمه کرده‌اند. مرحوم هدایت آن را «فرهنگ توده» خواند (محبوب، ۱۳۸۲: ۳۵).^۴

قنواتی پس از بحثی مبسوط در مورد فولکلور می‌نویسد: «ترجمه‌ی اصطلاح *Folklore* به فرهنگ عامیانه یا فرهنگ عوام صحیح نیست. یا باید مانند بسیاری از کشورها همان اصطلاح فولکلور را به کار ببریم یا چنانچه اصراری بر ترجمه آن باشد اصطلاح فرهنگ مردم» را به کار ببریم؛ زیرا «مردم» بر خلاف عامه، عوام و عامیانه، لفظ خنثی و عام است» (جعفری قنواتی، ۱۳۹۴: ۱۱). امیدسالار می‌نویسد: «وقتی می‌گوییم «فرهنگ عامه» یا «فرهنگ توده» یا «فرهنگ مردم» منظورمان نباید این باشد که الفاظ «عامه»، «توده» و «مردم» در این سه اصطلاح مختص و منوط به طبقه روستاییان یا اقوام غیر شهرنشین است. اهالی تهران هم فولکلور مخصوص به خودشان را دارند و ارزش و قدرش برای یک پژوهنده‌ی فولکلور نباید کمتر از فولکلور مثلاً ایل بختیاری یا فلان ده دورافتاده باشد» (امید سالار، ۱۳۶۵: ۵۴۷).

۲-۲. قصه

در مورد ریشه این واژه باید گفت که «در زبان عربی از ماده‌ی «قَصَّ یَقْصُ» گرفته شده که به معنی دنبال کردن چیزی است» (جعفریان، ۱۳۷۸: ۱۹). قنواتی می‌نویسد: در میان ادیبان و منتقدان ایرانی قصه، افسانه، حکایت، داستان و... کم‌وبیش به یک معنی و مترادف هم به کار می‌رود. در لغت‌نامه‌ها نیز به همین صورت است». (جعفری قنواتی، ۱۳۹۴: ۲۶۶). درویشیان و خندان در مقدمه‌ی جلد اول فرهنگ افسانه‌های مردم ایران قصه را این گونه تعریف می‌کنند: «واژه قصه به معنی سرگذشت و حکایت است و اصطلاحاً به آثاری گفته می‌شود که در آن‌ها تأکید بر رویدادهای خارق‌العاده است تا تحوّل و تکوین شخصیت‌ها و افراد» (درویشیان و خندان/۱، ۱۳۸۷: ۲۶). سید محمد دشتی بعد از برشمردن تعاریف مختلفی که از سوی پژوهشگران برای قصه ارائه شده است تعریف میرصادقی را مناسب‌تر می‌داند:

من اصطلاح قصه را بر هر آنچه قبلاً داشته‌ایم و از آنها به عنوان افسانه و حکایت و سرگذشت و... یاد می‌شده است اطلاق می‌کنم و آنچه را که از اواخر حکومت قاجاریه و بعد از مشروطیت به ادبیات داستانی ما راه یافته و در واقع سوغات فرنگ است، تحت عنوان «داستان کوتاه»، «نول» و «رمان» آورده‌ام و از مجموع آنها به عنوان ادبیات داستانی یا تنها به عنوان داستان یاد کرده‌ام. (دشتی، ۱۳۸۰: ۲۴)

۲-۳. قصه عامیانه

محجوب در مورد عامه بودن یک قصه می‌نویسد:

آیا داستان عامیانه داستانی است که موضوع آن باب پسند عامه باشد (ولو آنکه به نثر فصیح ادبی نگاشته شده باشد) یا آنچه به سبک عوام و با نثر (یا شعر) عامیانه نگارش یافته باشد (ولو آنکه موضوع آن مورد قبول خاطر خواص نیز قرار گیرد) و یا آنکه هر دو شرط را باید در اطلاق چنین صفتی به داستان مورد توجه قرار داد؟ در این باب نیز داوری قطعی دشوار است. چه بسیار قصه‌های تخیلی عاری از حقیقت و دارای محتوای عامه می‌توان یافت که با نثر یا نظم دقیق و فصیح و شیوا تحریر شده است؛ مانند سندبادنامه، بهار دانش، هزارویک شب و غیره. عکس قضیه نیز صادق است. از این گذشته بعضی از داستان‌ها هست که به هر دو شیوه نگاشته شده و تحریر ادبی و تحریر عامیانه آن هر دو در دست است؛ مانند بختیارنامه. به طور خلاصه هیچ معیار دقیقی برای سنجش عامیانه یا ادبی بودن داستانی وجود ندارد. (محبوب/۱، ۱۳۸۲: ۱۲۶)

سیمما داد قصه عامیانه را این‌گونه تعریف می‌کند: «قصه عامیانه به قصه‌های کهن اطلاق می‌شود که به صورت شفاهی یا مکتوب در میان یک قوم از نسلی به نسل دیگر منتقل شده است. قصه عامیانه گونه‌های متنوعی از اساطیر بدوی، قصه‌های پریان تا قصه‌های مکتوبی را که موضوعات آن برگرفته از فرهنگ قومی است در بر می‌گیرد» (داد، ۱۳۷۵: ۲۳۴). درویشیان و خندان نیز تعریفی مشابه داد ارائه کرده‌اند (درویشیان و خندان/۱، ۱۳۸۷: ۲۸). خدیش با طرح سؤال‌هایی می‌گوید: «چندان مشخص نیست که بر چه مبنایی یک قصه را عامیانه می‌خوانیم و دیگری را نه» (خدیش، ۱۳۹۱: ۱۰). او پس از ذکر نظر دیگر پژوهشگران می‌نویسد: «شاید بتوان گفت که قصه عامیانه قصه‌ای است که در همه زمان‌ها و در بین همه مردمان، پیر و جوان، عامی و همه‌چیزدان، رواج و هواخواه دارد» (همان: ۱۲).

۴-۲. طبقه‌بندی قصه‌های عامیانه

مارزلف در گفت‌وگویی روش‌های طبقه‌بندی قصه را توضیح داده است: «روش طبقه بندی به طور اعم روش قصه‌شناسان «مکتب تطبیقی» است که به «مکتب فنلاندی» مشهور شده است. این مکتب از حدود اواخر قرن ۱۹ شروع شد و تا اوایل قرن بیستم ادامه داشت و کسانی چون برادران کرون و از همه مهم‌تر آنتی آرنه از پیشگامان و مبدعان این مکتب بودند. آنها در ابتدا در حوزه‌های محیط خودشان کار کرده‌اند. در فنلاند وقتی کشور مستقلی شد برای آنها مسئله هویت ملی اهمیت داشت و چنان‌که می‌دانید هویت ملی نیز بیشتر در داستانها تجلی می‌یابد. در این کشور پس از جمع‌آوری اسناد که تعداد آنها به

چند میلیون می‌رسد و در آکادمی علوم فنلاند نگهداری می‌شود، متوجه شدند که قصه‌های جمع‌آوری شده نه تنها در فنلاند وجود دارد، بلکه مضامین آنها در جاهایی دیگر اعم از مناطق همجوار فنلاند یا دورتر از آن موجود است. سرانجام آنتی آرته در ۱۹۱۰ برای اولین بار فهرست تطبیقی قصه‌های فنلاندی و کشورهای دیگر را تهیه کرد و قصه‌هایی را که دست کم در سه کشور وجود داشت شماره گذاشت و این شامل حدود ۲۴۰۰ شماره به ترتیب زیر است:

از شماره اول تا ۲۹۹ قصه‌های حیوانات، از ۳۰۰ تا ۷۴۹ قصه‌های جادویی یا سحرآمیز، از ۷۵۰ تا ۸۴۹ قصه‌های مذهبی و مربوط به اولیا، از ۸۵۰ تا ۹۹۹ قصه‌های واقعی یعنی نوول، از ۱۰۰۰ تا ۱۱۹۹ قصه‌های دیو ابله، از ۱۲۰۰ تا ۱۹۹۹ شوخی‌ها، از ۲۰۰۰ تا ۲۱۹۹ قصه‌های زنجیره‌ای مثل موش دم‌بریده و از ۲۲۰۰ تا ۲۴۰۰ سایر قصه‌ها. کتاب آرته چون به زبان آلمانی نوشته شده بود در اوایل اقبال بین‌المللی نیافت، ولی بعداً تامسون استاد کرسی دانشگاه بلومینگتون (Bl oomi ngt on) ایالت ایندیانا آن را به انگلیسی ترجمه کرد. حجم مطالب این اثر در چاپ ۱۹۶۱ چند برابر شد و طبقه‌بندی‌های گوناگونی با توجه به موضوعات آن پدید آمد. این اثر در ۲۰۰۴ نیز به زبان انگلیسی تجدید چاپ شد که اصطلاحات دیگری در آن با نظارت یکی از همکاران من هانس یرگ اوتر به عنوان طرحی پژوهشی در دایره‌المعارف قصه در گوتینگن آلمان افزوده شد. روش آرته (و به تبع او تامسون و اوتر) برای قصص هندی و اروپایی کاربرد بیشتری دارد» (مارزلف، ۱۳۸۵:۷۵۰). محجوب قصه‌های عامه را به هشت طبقه: تخیلی، سرگذشت، تاریخی، حیوانات، اخلاقی، اجتماعی و آثار بزرگان ادبی تقسیم‌بندی می‌کنند (محجوب، ۱۳۸۲: ۷۶). میرصادقی قصه‌ها را به پنج طبقه تقسیم می‌کند. از این قرار قصه‌ها در پنج طبقه: اسطوره، حکایت اخلاقی، افسانه تمثیلی، افسانه پریان و افسانه پهلوانان قرار می‌گیرند (میرصادقی، ۱۳۷۶:۲۵). ذوالفقاری با ذکر نظرات گوناگون، قصه‌ها را به نه اعتبار تقسیم می‌کند: از نظر قالب، از نظر ساختار روایی، از نظر مضمون و درونمایه، از نظر پایان، از نظر چگونگی بیان، از نظر سطح زبانی و ادبی، از نظر نظم و نثر، از نظر حجم، از نظر نحوه‌ی ارائه (ذوالفقاری، ۱۳۹۴: ۹۰-۷۸). در ایران طبقه‌بندی قصه‌های عامیانه به شکل امروزی سابقه چندانی ندارد و هر گاه سخن از طبقه‌بندی به میان می‌آید تمام توجه به سوی مارزلف جلب می‌شود که جامع‌ترین کار را ارائه کرده است.

۲-۵. طبقه‌بندی قصه‌های عامیانه در جامعه تحقیق

در این پژوهش مجموعه‌ی هفت باستانی پاریزی و کتاب هشت‌الهفت او و تاریخ کرمان محمود همت مورد مطالعه قرار گرفت؛ اما از آنجا که در ویرایش نهایی قصه‌ها، از کتاب هشت‌الهفت قصه‌ای ارائه نکردیم، در متن این مقاله به آن استناد نشد مگر در نمودارها که عدد صفر موضوعیت دارد.

بعد از استخراج ۲۳۸ قصه از میان آثار مذکور، در ویرایش‌های متعدد که دلایل این ویرایش در بخش نتیجه‌گیری ذکر شده‌است، ۴۳ قصه را مورد تجزیه و تحلیل قرار دادیم که در اینجا به دلیل فضای محدود این مقاله، به ذکر یک نمونه از تیپ‌های داستانی و یک نمونه از قصه‌هایی که از حیث موتیف‌ها مورد بررسی قرار گرفته، اشاره خواهیم کرد. ما در این بخش، قصه‌ها را بر اساس فهرست تیپ‌های آرنه تامسون، موتیف ایندکس تامسون، تیپ‌های بین‌المللی اوتر و طبقه‌بندی مارزلف، با کدهای جهانی مطابقت داده‌ایم؛ همچنین ذکر CROSS به معنی استفاده از موتیف ایندکس داستانهای قدیمی ایرلندی، اثر تام پیت کراس است.

۲-۵-۱. ترانه پوست آبی چه میشه

در مازندران، «یوش»، یک افسانه‌ای هست که «بالاگزینی» بز، او و یارانش را نجات داده. داستان این است که: «بُزی و گوساله‌ای و گوسفندی توی باغی بودند. از باغ گریختند و به غاری رفتند، در غار دیدند شیر و پلنگ و گرگ دارند حلاجی می‌کنند (کمان‌پنبه می‌زنند)، گوساله گفت: کمان را بده تا کمک کنم. کمان را از شیر گرفت و بنا کرد به پنبه‌زدن و می‌خواند:

- پوست شیر و پوست گرگ و پوست پلنگ، پوستین سر شاه می‌شه، آبی چه خوب می‌شه!

شیر ترسید و گفت: من بروم بیرون کار دارم. فرار کرد و رفت. آن وقت گوسفند کمان را گرفت و گفت:

- پوست گرگ و پوست پلنگ، پوستین سر شاه می‌شه، می‌شه، آبی چه خوب می‌شه!

گرگ هم ترسید. گفتم: من میرم شیره بیارم! او هم فرار کرد و رفت.

بالاخره بز، کمان را گرفت و گفت:

- پوست پلنگ پوستین سر شاه می‌شه، آبی چه خوب می‌شه!

پلنگ هم ترسید و فرار کرد و رفت. سپس بز و گوساله و گوسفند گفتند حالا برگردیم به خانه‌مان.

از طرف دیگر شیر و گرگ و پلنگ، هنگام فرار به شغال برخوردند، شغال گفت: کجا می‌رین؟ گرگ داستان را و شعر برگردان بز و گوساله و گوسفند را بازگفت. شغال گفت، اگر من اونا رو بکشم چی به من می‌دین؟ شیر گفت: اگر گوساله رو بکشی من دلشو می‌خورم و باقیشو میدم به تو.

پلنگ گفت: اگر بز را بکشی من جگرشو می‌خورم و باقی‌شو می‌دم به تو. گرگ هم گفت: اگر گوسفند و بکشی من دنبه‌شو می‌خورم و باقی‌شو می‌دم به تو! هر سه آمدند، سر راه، گوسفند و بز و گوساله را دیدند. آنها تا چشمشان به اینها افتاد رفتند بالای یک درخت. بز رفت آن نوک درخت. گوسفند رفت نصفه‌هایش، و گوساله رفت توی حلق درخت نشست.

شیر و گرگ و پلنگ و شغال آمدند زیر درخت. هنوز سر و صدایی نکرده بودند که گوساله از ترس لرزید و لرزید و توپی افتاد پایین و از قضای روزگار افتاد روی سر شغال و در اثر وزن گوساله، کمر شغال شکست. بز دید که اوضاع بدجوری شد. آخرین چاره را هم به کار برد، از همان بالا فریاد زد!

- بارک‌الله جانم، نگرش دار تا من پیام!

گرگ و پلنگ و شیر که هنوز از وحشت ترانه «پوست» خاطره‌ی بدی داشتند، دو پا داشتند و دو پا قرض کردند و زدند به چاک! شغال هم زور زورکی از زیر تنه گوساله فرار کرد، و مسافران ما به سلامت به باغ خودشان رسیدند» (کوچه هفت پیچ، ۱۳۹۲: ۵۱۱-۵۱۲).

تیپ ۱۲۶A* گرگ‌های ترسو، نیز قیاس شود با تیپ ۱۱۵۴ و مارزلف* ۱۰۳C (خر و شیر)؛ ۱۱۴۹* (مرد دیو را می‌ترساند).

مطابق با تیپ* ۱۲۶A (گرگ‌های ترسو)

از این داستان ۲ روایت ثبت شده است:

اشکوری: استخاره کن؛ ۱۱۹-۱۲۰

- در داستان استخاره کن گوساله و گوسفند و بز به کوه می‌روند.

- از شیر و پلنگ و شغال یاد نشده است.

- هیچ کدام از حیوانات حلاجی نمی‌کنند.

- گوساله، بز و گوسفند به صورت اتفاقی با گرگ برخورد می کنند.
 - گوساله، بز و گوسفند برای رهایی حيله نمی کنند.
 - گوساله، بز و گوسفند با حيله گرگ را نمی ترسانند.
 - گرگ با گوساله، بز و گوسفند پیش از پای درخت دیدار دیگری ندارد.
- بهرنگی: گرگ و گوسفند؛ ۱۲۶
- در داستان گرگ و گوسفند، گوسفند در چراگاه است و از گله جدا افتاده است.
 - داستان فقط بین گرگ و گوسفند شکل می گیرد.
 - گوسفند، گرگ را فریب می دهد و به کمک سگ گله رهایی می یابد.
 - گوسفند بالای درخت نمی رود.

۲-۵-۲. ده هنگو در پاریز و قصه و اعتقاد مردم

در کوهستان پاریز، دهی است به نام هنگو (با کسر ه)، در کنار این ده، بر سینۀ کوه یک رشته کمر برآمده است که قریب یک فرسنگ طول دارد و در کوه و دره ها می پیچد و دو طرف آن صاف است و درست مثل مار و اژدهایی است که بر کمر کوه چسبیده باشد. مردم این ده گویند که اژدهایی بود و آمده بود بر لب قنات این ده که آب بیاشامد. دختران ده برای بردن آب به چشمه آمده بودند، اژدها لقمه‌ی «آب و ناندارتر» از آب یافت و دهن گشود که همه‌ی دختران را یک جا بلعد، اما دختران دسته جمعی از ترس فریاد کشیدند «یا علی!» برق ذوالفقار علی درخشید و اژدها را جابه‌جا سنگ کرد! سه چار جای بریدگی ذوالفقار در رشته کوه هنوز باقی است، و دختران ده در ایام متبرک، شمع می‌برند و در دو سوراخ - که در ابتدای تن این اژدها یعنی کنار چشمه واقع است - و می‌گویند سوراخ بینی اژدها بوده است شمع‌ها را روشن می‌کنند (خاتون هفت قلعه، ۱۳۹۲: ۱۶۶-۶۱۷).

موتیف اژدها در تیپ ۳۰۱ خاطرات دنیای زیرین، موتیف سنگ شدن در تیپ‌های ۳۰۲B* (حزجان (= جان تیغ)، ۳۰۳ برادران توام و نشانه سرنوشت، ۵۱۶B عاشق شدن با دیدن مویی در آب

موتیف F628.1.3.1: مرد مار، وزغ، اژدها را با دست خود می‌کشد.

Cross موتیف B11.11: جنگ با اژدها.

Cross موتیف D429.2: سنگ شدن اژدها.

موتیف B11: اژدها.

۳۴ / طبقه‌بندی قصه‌های عامه در مجموعه...

موتیف F833: شمشیر فوق‌العاده.

موتیف F833.5: شمشیری که همه چیز را می‌برد.

موتیف F833.5.1: شمشیری که فولاد و سنگ را به خوبی لباس می‌برد.

۳. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر از حیث بررسی قصه‌های عامیانه در متون تاریخی معاصر نمونه‌ی پیشین ندارد. می‌دانیم که ادبیات عامه بر آثار ادب رسمی تأثیرگذار بوده است (ر.ک: ذوالفقاری، ۱۳۹۴: ۲۰) از این‌رو یکی از اصلی‌ترین اهداف این پژوهش بررسی میزان کاربرد قصه‌های عامیانه در آثار دو تن از مورخان معاصر کرمان یعنی دکتر محمدابراهیم باستانی پاریزی (۱۳۰۴-۱۳۹۳) و محمود متدین مشهور به همت (۱۲۹۸-۱۳۷۴) است. البته بنیان این پژوهش بر آثار باستانی پاریزی (مجموعه‌ی هفت) استوار است و تنها یک اثر از محمود همت را در بر می‌گیرد.

باستانی پاریزی یکی از نویسندگان صاحب سبک دوره‌ی معاصر ایران است. او علاوه بر اینکه در جامعه‌ی دانشگاهی و انجمن‌های معتبر جهانی از جایگاه برجسته‌ای برخوردار است در بین عامه مردم ایران نیز پایگاه مستحکمی دارد. برخی رمز موفقیت او را بهره بردن از ادبیات و فرهنگ عامه می‌دانند. اما به راستی میزان بهره‌گیری باستانی پاریزی از قصه‌های عامیانه در چه حد است؟ اگر بتوان نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر را بر دیگر آثار باستانی پاریزی نیز قابل تعمیم دانست، نتایج زیر قابل طرح است:

۳-۱. آثار باستانی پاریزی بیشتر به روایات و قصه‌ها و ضرب‌المثل‌های عامیانه

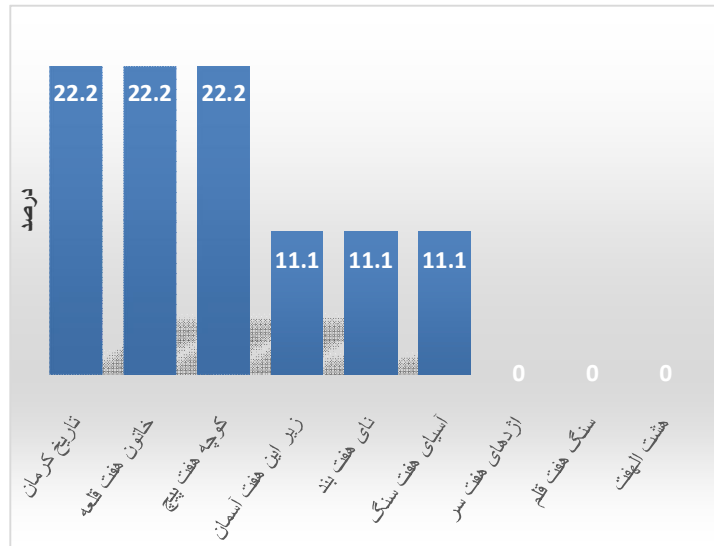
آراسته است.

نگاه عمومی به سبک و شیوه تاریخ‌نگاری باستانی پاریزی، استفاده بسیار از روایات و قصه‌ها و دیگر مواد فرهنگ عامه به‌ویژه فرهنگ عامه کرمان در آثار اوست، به گونه‌ای که گاه منتقدان او از همین معبر او را مورد انتقاد قرار داده که باستانی از هر دری سخنی گفته است. اما باید گفت ذهن باستانی پاریزی به هنگام نگارش یک کتاب بسیار هدفمند است و از ابتدا مشخص است که چه می‌خواهد. او روایات و قصه‌های عامیانه را برای تفهیم بهتر مطالب مد نظرش به خواننده به کار

می‌گیرد. معمولاً داستان‌هایی که باستانی نقل می‌کند برگرفته از متون تاریخی کلاسیک است، اما زبان و قلم باستانی آن را به گونه‌ای جلوه می‌دهد که گویی این اتفاقی بوده است که همین چند دهه پیش در پاریز یا روستای دیگری رخ داده بوده است. شاید بتوان گفت که هنر باستانی پاریزی استخراج و کاربرد به‌موقع و به‌جای روایات از متون کلاسیک تاریخی-ادبی است. ما در مرحله‌ی فیش‌برداری بیش از ۲۳۰ قصه از هشت اثر باستانی پاریزی (مجموعه هفت و هشت‌الهیفت) و یک اثر محمود همت استخراج کردیم، اما در ویرایش‌های متعدد از شمار این داستان‌ها کاسته شد و دلیل عمده این کاهش، یکسانی داستان فیش‌برداری شده با اصل آن در منابع تاریخی و ادبی بود. در استخراج قصه‌ها سعی بر این بود تا جایی که امکان دارد قصه‌های موجود در متون کلاسیک تاریخی را ذکر نکنیم.

۲-۳. تیپ‌های داستانی در آثار باستانی اندک است.

در بررسی انجام شده تنها ۹ تیپ مطابق با کدهای جهانی قصه به دست آمده است. از این ۹ تیپ، ۲ تیپ مربوط به تاریخ کرمان محمود همت و ۷ تیپ مربوط به ۸ اثر باستانی پاریزی است. شاید تعداد کم تیپ‌ها در آثار باستانی پاریزی بیانگر این نکته است که هدف باستانی از نقل قصه‌های عامیانه نه ثبت و ضبط آن بلکه گوارا کردن معجون تلخ تاریخ برای مخاطب است. از این‌رو باستانی پاریزی ضرورتی در نقل تمامی ارکان یک داستان نمی‌بیند. برخلاف باستانی پاریزی، محمود همت چهره‌ای آکادمیک نیست. بنیان تاریخ‌نویسی او بر اقوال شنیده شده و روایات شفاهی است. هدفش گردآوری قصه‌ها و آداب و رسوم کرمان است و با توجه به اینکه تنها یک اثر او مورد بررسی قرار گرفته است تعداد تیپ‌ها قابل توجه است.

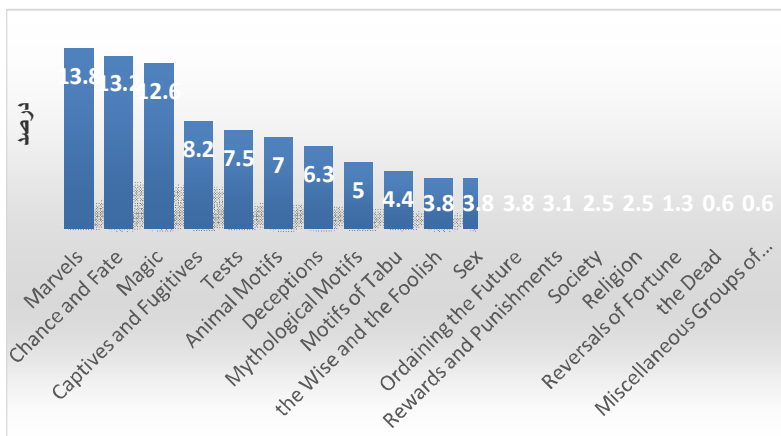

نمودار ۳-۱. کاربرد تیپ‌های جهانی در جامعه‌ی تحقیق

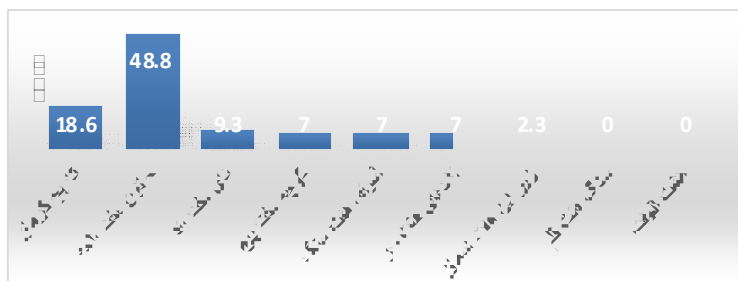
۳-۳. آثار باستانی از حیث موتیف‌های شناخته شده قصه‌ها قابل توجه است (نک: جدول ۵-۱).

۳-۴. چنانکه گفتیم باستانی پاریزی از قصه‌ها و روایات عامیانه بهره می‌برد اما نه با ذکر تمامی ارکان یک داستان. از این رو تیپ‌ها در آثار او کم و موتیف‌ها بسیار است (نک: جدول ۵-۱).

۳-۵. موتیف‌های مربوط به عجایب (Marvels)، شانس و سرنوشت (Chance and Fate) و جادو (Magic) بیشترین کاربرد را در آثار مورد بررسی دارد.

نمودار ۳-۲، طبقه‌بندی موتیف‌ها در جامعه‌ی تحقیق بر پایه موتیف ایندکس تامسون
 ۳-۶. میزان بهره‌گیری از قصه‌های عامیانه به فراخور موضوع هر کتاب متغیر
 است.

نمودار ۳-۳، میزان کاربرد تیپ‌ها و موتیف‌ها در جامعه‌ی تحقیق براساس تعداد قصه‌های استخراج شده.
 همان‌گونه که در نمودار مشخص است میزان بهره‌گیری از قصه‌های عامیانه آثار
 باستانی فراز و فرود دارد. مشخص نیست که این فراز و فرود مرتبط با پتانسیل
 موضوعی هر کدام از کتاب‌ها است یا خواست نویسنده.

۳۸ / طبقه‌بندی قصه‌های عامه در مجموعه...

جدول ۳-۱: فهرست جامع تیپ‌ها و موتیف‌های جامعه‌ی تحقیق بر اساس کدهای جهانی

شماره کتاب	عنوان تیپ	شماره تیپ	عنوان موتیف	شماره موتیف	تیپ داستان	شماره داستان
کتاب دومین فصل	گرگ‌های ترسو	*۱۲۶۸	-	-	تیپ پست‌آبی	۱
کتاب دومین فصل	نیروی انسان	*۱۵۷۸	-	-	داستان تیر و گویه	۲
کتاب دومین فصل	-	-	اسارت به دست دیو	R۱۱,۲,۲	تیپ اسارت در قلعه	۳
	-	-	رهائی شاهزاده خانم‌ها (دختران) از دست کسی که آنها را دزدیده بوده	R۱۱,۱		
	-	-	رهائی شاهزاده خانم‌ها از دست هیولا	R۱۱,۱,۱		
	-	-	اسارت به دست دیو	R۱۱,۲,۲		
	-	-	اسارت در قلعه	R۴۱,۱		
	-	-	زمین باز می‌شود تا فراریان را نجات دهد	R۳۲۷		
	-	-	دختری که به دست غول یا دیو دزدیده شده است	R۱۱,۱		
	-	-	درخواست از خدا	H۱۲۶۶		
کتاب دومین فصل	-	-	مرد مار، وزغ، اژدها را با دست خود می‌کشد	F۶۲۸,۱,۳,۱	تیپ اژدهای مگر	۴
	-	-	جنگ با اژدها	B۱۱,۱۱		
	-	-	سنگ شدن اژدها	D۴۲۹,۲,۲		
	-	-	اژدها	B۱۱		
	-	-	شمشیر فوق‌العاده	F۸۳۳		

	-	-	شمشیری که همه چیز را می برد	F۸۳۳,۵		
	-	-	شمشیری که فولاد و سنگ را به خوبی لباس می برد	F۸۳۳,۵,۱		
	-	-	یکی از مقدسین بر هیولا یا اژدها چیره می شود	V۲۲۹,۴		
جایزین هفت قلعه	-	-	مرد مار، وزغ، اژدها را با دست خود می کشد	F۶۲۸,۱,۳,۱	جایزین هفت قلعه و شمشیر در ایران و هند و افغانستان مردم	۵
	-	-	جنگ با اژدها	B۱۱,۱۱		
	-	-	سنگ شدن اژدها	D۴۲۹,۲		
	-	-	اژدها	B۱۱		
	-	-	شمشیر فوق العاده	F۸۳۳		
	-	-	شمشیری که همه چیز را می برد	F۸۳۳,۵		
	-	-	شمشیری که فولاد و سنگ را به خوبی لباس می برد	F۸۳۳,۵,۱		
جایزین هفت قلعه	-	-	اژدهای چند سر	B۱۱,۲,۳	جایزین هفت قلعه و شمشیر در ایران و هند و افغانستان مردم	۶
	-	-	مرد مار، وزغ، اژدها را با دست خود می کشد	F۶۲۸,۱,۳,۱		
	-	-	جنگ با اژدها	B۱۱,۱۱		
	-	-	سنگ شدن اژدها	D۴۲۹,۲		
	-	-	اژدها	B۱۱		
	-	-	شمشیر فوق العاده	F۸۳۳		
	-	-	شمشیری که همه چیز را می برد	F۸۳۳,۵		
	-	-	شمشیری که فولاد و سنگ	۸۳۳,۵,۱		

۴۰ / طبقه‌بندی قصه‌های عامه در مجموعه...

			را به خوبی لباس می‌برد			
خاتون هفت قلعه	-	-	تبدیل شدن انسان به سنگ	D۳۳۱	در خیابان چوب‌خوارگری	۷
خاتون هفت قلعه	-	-	تبدیل شدن به سنگ به عنوان مجازات	Q۵۵۱,۳,۴	داستان زن طبعی و مسائل اربابسی	۸
	-	-	تبدیل شدن مرد به سنگ	D۳۳۱		
	-	-	تبدیل شدن به سنگ به علت شکستن تابو	C۹۶۱,۲		
	-	-	تبدیل شدن به سنگ به علت شکستن تابو	D۵۱۰		
خاتون هفت قلعه	-	-	تبدیل شدن به سنگ به عنوان مجازات	Q۵۵۱,۳,۴	مجموعه دختر در خیابان و سنگ دستان م	۹
خاتون هفت قلعه	-	-	تبدیل مرد به زن	D۱۲	داستان زنی بروی زن می‌نمود	۱۰
	-	-	تغییر جنسیت با رفتن در آب	D۱۰,۲		
	-	-	زنده شدن مرده با رفتن در آب	E۸۰,۳		
خاتون هفت قلعه	-	-	برکه خاوق‌العاده	F۷۱۷	مرگ بزرگ‌گروه	۱۱
	-	-	اسب مخالف (دشمن)	B۱۷,۱,۴		
	-	-	اسب اسطوره‌ای متعلق به چشمه زندگی	B۱۹,۳,۲		
	-	-	اسب دریایی	B۷۱		
	-	-	اسب جادویی از دنیای آبی	B۱۸۴,۱,۳		
	-	-	پیشگونی مرگ	M۳۴۱		
اتون هفت قلعه	-	-	چشمه آب گرم و سرد	F۷۱۶,۳	سنان کسل پایستی و سردی زیستان	۱۲

			مطلوب			
	-	-	منشاه یک چشمه خاص	A۹۴۱,۰,۱		
خاوار هفت قلعه	قوز بالا قوز	۵۰۳	-	-	پیر	۱۳
	قوز بالا قوز	۵۰۳	چنه	F۴۹۹,۳		
	قوز بالا قوز	۵۰۳	بیماری به مثابه مجازات	A۱۳۳۷,۰,۵		
خاوار هفت قلعه	-	-	خواب جادویی مانع دیدار عاشق و معشوق می شود	T۳۵,۰,۲	سینه گیسوان باستان ایران	۱۴
	-	-	منشاه باران	A۱۱۳۱		
	-	-	اشک بمثابة منشاه باران	A۱۱۳۱,۱		
	-	-	منشاه بگرگ	A۱۱۳۵,۴		
	-	-	منشاه برق	A۱۱۴۱		
	-	-	منشاه رعد	A۱۱۴۲		
خاوار هفت قلعه	-	-	خواب جادویی مانع دیدار عاشق و معشوق می شود	T۳۵,۰,۲	داستان جام زوی جانیوم	۱۵
خاوار هفت قلعه	-	-	اختیار شی جادویی	D۱۷۱۰	داستان موم زباله سر چکان در مورد خورشید خیم	۱۶
	-	-	مالکیت شی جادویی	D۸۰۱		
	-	-	دریافت شی جادویی از پری	D۸۱۳		
آسپای هفت سنگ	خیر و شر	۶۱۳	اختیار شی جادویی	D۱۷۱۰	داستان دشمنان سنگ و پیمان	۱۷
	خیر و شر	۶۱۳	مالکیت شی جادویی	D۸۰۱		
	خیر و شر	۶۱۳	دسته هاون جادویی	D۱۲۵۴,۳		
	خیر و شر	۶۱۳	سنگ آسپاب جادویی	D۱۲۶۲,۱		
	خیر و شر	۶۱۳	دریافت شی جادویی از هیولا	D۸۲۶		

۴۲ / طبقه‌بندی قصه‌های عامه در مجموعه...

	خر و شر	۶۱۳	درخواست از شی جادویی	H۱۲۱۹,۱,۱		
	خر و شر	۶۱۳	درخواست از دیو برای اشیا	H۱۲۱۳		
	خر و شر	۶۱۳	در طلب اشیا جادویی	H۱۲۲۰,۱		
	خر و شر	۶۱۳	معامله با شیطان	M۲۱۰		
	خر و شر	۶۱۳	شیطان به عنوان یاریگر در جستجو	H۱۲۳۳,۴,۴		
	-	-	درخواست انجام می‌شود به وسیله اشیا بی که توسط کمک دهنده داده شده است	H۱۲۳۹,۳		
تاریخ کرمان	-	-	زنده شدن مجسمه	۳D۴۳۵,۱,۱	داستان نرود کرمان	۱۸
	-	-	خلق شدن انسان از مجسمه‌ای که جان در آن دمیده شود	A۱۲۴۵,۲		
تاریخ کرمان	-	-	فروتنی که بهترین انتخاب را می‌کند	L۲۱۰	داستان لاجین بر کابل و سیدوز و گنجی‌جان	۱۹
	-	-	انتخاب دختر فقیر در برابر غنی	L۲۱۳		
	-	-	اتفاق شانس	N۴۰۰		
	-	-	مکان پیدا شدن گنج	N۵۱۰		
	-	-	گنج در زمین	N۵۱۱		
	-	-	گنج زیر سنگ	N۵۱۱,۶		
	-	-	پیدا کردن گنج به هنگام ادرار مرد	N۵۳۴,۶		
	-	-	باز شدن خود به خودی گنج برای سرنوشت قهرمان	N۵۵۲,۱		
	-	-	کمک دهنده ماورایی	N۸۱۰		

	-	-	پیامبر به عنوان یاریگر	N۸۴۷		
	-	-	مرد مقدس به عنوان یاریگر	N۸۴۸		
	-	-	شاه به عنوان کمک دهنده	N۸۳۶		
	-	-	پدر خوانده یاریگر	N۸۵۶		
عنوان هفت نامه	-	-	شاه به مثابه بیدادگر	P۱۲,۲,۱	سکونت است که در پی نوری در سینه نادر (شاهنامه)	۲۰
تاریخ کرمان	آجیل مشکل گشا	۷۷۸	سنگ های خارق العاده	F۸۰۰	تفسیر سوره یوسف	۲۱
	آجیل مشکل گشا	۷۷۸	تغییر سنگ به جواهر	D۴۵۲,۱,۴		
کرمه هفت پنج	ندری که از انجام دادن آن غفلت شد	۷۷۸	معامله با خدا (توسط یک روحانی)	M۲۰۱,۰,۱	چه حکمی در چه سوره	۲۲
	ندری که از انجام دادن آن غفلت شد	۷۷۸	معامله و قول دادن برای محافظت شدن در برابر خطرات	M۲۰۱,۰,۱,۱		
عنوان هفت نامه	-	-	اغوا	K۱۳۰۰	پادشاه	۲۳
	-	-	اظهار عشق، جلب محبت	T۵۰		
	-	-	عاشق شدن در نظر اول	T۱۵		
	-	-	راههای جلب علاقه ی معشوق	T۵۶		
	-	-	جلب عروس به وسیله ی موسیقی	T۵۶,۱		
	-	-	عبور قهرمان از میان دریا (آب)	F۱۰۵۷		
ی هفت	-	-	از دواج انسان با پری	F۳۰۰	شهر صاحب انجمن در مورد	۲۴

۴۴ / طبقه‌بندی قصه‌های عامه در مجموعه...

			معشوقه‌ی پریزاده آدمیزادی که با یکن پری ازدواج می‌کند یا با او زندگی می‌کند.	F۳۰۲		
			اغوای معشوقه با دزدیدن لباس هایش در حالیکه خود را می‌شسته است	K۱۳۳۵		
			پری پس از دزدیده شدن لباس هایش تحت فرمان مردی که لباسش را دزدیده بوده در میاید اما بعد از بدست آوردن لباس ها مرد را ترک می‌کند	F۳۰۲,۴,۲,۱		
			تابو: پس دادن لباس های زن جادویی	C۳۱,۱۰		
			از دست دادن زن ماورا طبیعی در اثر شکستن تابو	C۳۱		
			از دست دادن زن در اثر شکستن تابو، در تپ‌های آرته تامپسون ۴۲۵، ۴۰۰	C۹۳۲		
			از دست دادن پری معشوق در اثر شکستن تابو	F۳۰۲,۶		
			ازدواج انسان فانی و با زندگی با زن پری	F۳۰۲		
			مرد با پری ازدواج می‌کند و او را به خانه‌اش می‌برد	F۳۰۲,۲		
	تاریخ کرمان		از دست دادن زن در اثر شکستن تابو، در تپ‌های آرته تامپسون ۴۲۵، ۴۰۰	C۹۳۲	داستان از جمله خیرستان	۲۵
			مجازات برای شکستن قسم	M۱۰۱		
	تاریخ کرمان	۹۲۲	شناخت از طریق اطلاعات عمومی	H۱۰	گنبد خینه کرمان و داستان اسکندر و جانیال حکیم	۲۶

	پاسخ زیرکانه پرسش های مشکل	۹۲۲	آزمون هوش و توانایی	H۵۰۰		
	پاسخ زیرکانه پرسش های مشکل	۹۲۲	آزمون فضیلت (عقلانیت)	H۵۰۱		
	پاسخ زیرکانه پرسش های مشکل	۹۲۲	حل معما	H۵۷۰		
	پاسخ زیرکانه پرسش های مشکل	۹۲۲	معماهای ارزشی	H۷۱۰		
از ده های هفت سر	-	-	شاه در لباس میدل	K۱۸۱۲	دستگزی های ارزشی ده هفت سر	۲۷
	-	-	یکی از رعایا به شاهی که در لباس میدل است کمک می کند	K۱۸۱۲,۱,۱		
	-	-	شاه در لباس میدل به دهقانی که به او کمک کرده است پاداش می دهد	K۱۸۱۲,۹		
	-	-	صاحب خانه باغذا و هر چیز قابل دسترس از مهمان پذیرایی می کند	P۳۲۴,۱		

۴۶ / طبقه‌بندی قصه‌های عامه در مجموعه...

تاریخ کرمان	-	-	شاه در لباس مبدل	K1812	دوره دوم: کهنه لباس در زمان گشایش جان به کرمان آمدن مهمان نوازی بلاستین	۲۸
	-	-	یکی از رعایا به شاهی که در لباس مبدل است کمک می‌کند	K1812,1		
	-	-	شاه در لباس مبدل برای آگاه شدن از اوضاع رعایا	N467		
	-	-	پاداش مهمان نوازی	Q45		
	-	-	مهمان نوازی	P220		
	-	-	صاحب خانه با غذا و هر چیز قابل دسترس از مهمان پذیرایی می‌کند	P224,1		
خاتون هفت تنگه	-	-	مجازات زناکاری	Q241	زنی در چاه	۲۹
	-	-	انداختن در چاه به عنوان مجازات	Q465,3		
	-	-	نجات یافتن از چاه	R141		
	-	-	عدم جواز مجازات دوباره برای گناه واحد	J1184		
	-	-	زن زناکار از بلندی پرتاب می‌شود اما صدمه‌ای نمی‌بیند. مجازات دوباره‌ی او جایز نیست	J1184,1		
	-	-	دختر خیانتکار	aK2214,1		
تاریخ کرمان	-	-	گوشه‌نشین به عنوان یاریگر	N843	دستان شیرین سیدسینا راغ در زمان تیرگی سینه سلسله‌ای کرمان	۳۰
	-	-	درویش به عنوان یاریگر	N844		
آسنای هفت سنگی	-	-	آسیا به عنوان محل مجازات که در اثر خونریزی آرد سرخ تولید می‌کند	Z141,2,2	باستان آسیا سوزی گوگل	۳۱
سبزی هفت سنگی	-	-	گنج پنهان شده در محراب	N514,1	زنی در خانه	۳۲

	-	-	پیدا کردن طلای پنهان شده در زیر آجر از مکان امنی که دفن شده است	N۵۱۸		
	-	-	کشف گنج پنهان شده	N۵۵۰		
	-	-	به دست آوردن تصادفی پول یا گنج	N۶۳۰		
	-	-	دزدیدن از عصای مرد نابینا	K۳۳۳,۴		
	-	-	زندگی از گدای نابینای پول می گیرد	K۱۰۸۱,۱,۱,۱		
گرچه هفت پنج	-	-	پاسخ زندانه	J۱۲۵۰۱	عصای و نیکو کار	۳۳
	-	-	پاسخ زندانه در رابطه با یکی از مقدسین یا مقدسات	J۱۲۶۱		
	-	-	پاسخ زندانه در باب قرض	J۱۳۸۰		
هفت بنیاد	-	-	از خدا درخواست کردن در تپه A ۱۶۴۲ چینه عاریه ای	-	حوری گورستانها	۳۴
هفت قلعه	-	-	شناختن از دیدن کسی در خواب	H۲۴	روشنی و خواب در خواب دیدن و در خواب شنیدن و خواب دیدن	۳۵
هفت قلعه	-	-	فرار کردن با معشوق	R۲۲۵	پل کرا و دختر و اشاره آن	۳۶
خاتون هفت قلعه	-	-	فرار انبجاق خارق العاده	F۱۰۸۸	عصای چهارم	۳۷
	-	-	فرار	R۲۱۰		
	-	-	تغییر انسان به سنگ	D۲۳۱		
	-	-	کوری در اثر نگاه کردن به یکی از مقدسین	D۲۰۶۲,۲,۲		
	-	-	تابو: نگاه کردن مرد به زن	C۳۱۲		
	-	-	تابو: ورود به محل ممنوعه	C۶۱۹		

۴۸ / طبقه‌بندی قصه‌های عامه در مجموعه...

تاریخ: طبقه‌بندی	میداس و گوش ختر	۷۸۲	نی جادویی اسراری را هویدا می‌سازد	D۱۱۳۶,۵	سگ‌بند مردی که در روز شنبه در راه می‌رسد	۳۸
تاریخ: طبقه‌بندی	-	-	دفن آدم زنده به اشتباه توسط ابلهان	J۱۸۳۴	دستان قصه‌های عامه	۳۹
	-	-	فرار نجات از قبر	R۲۱۲		
	-	-	مردی که زنده دفن شده است هنگامی که تابشی به دزدی به قبرش می‌رود، نجات می‌یابد	R۲۱۲,۱,۱		
تاریخ: کرمان	-	-	عصمت مقدسین از ارتکاب گناه	V۲۲۸	سگ‌بند مردی که در روز شنبه در راه می‌رسد	۴۰
تاریخ: طبقه‌بندی	-	-	خدا به عنوان کمک کننده	N۸۱۷,۰,۱	سگ‌بند مردی که در روز شنبه در راه می‌رسد	۴۱
	-	-	نفرین سبب تبدیل شدن یک مرد یا یک چیز به چیز دیگر	M۴۲۲		
	-	-	زمین باز می‌شود تا فراریان را نجات دهد	R۳۲۷		
تاریخ: طبقه‌بندی	-	۸۳۹	زاهد دختر را فریب می‌دهد و بعد او را می‌کشد و عاقبت زاهد ملحد می‌شود	V۴۴۵,۱,۱,۱	سگ‌بند مردی که در روز شنبه در راه می‌رسد	۴۲
	-	۸۳۹	فرشتگان ملعون	V۲۳۶		
تاریخ: کرمان	-	-	گنج به جا مانده درون چوب دستی (عصا و چوب)	N۵۲۱	سگ‌بند مردی که در روز شنبه در راه می‌رسد	۴۳
	-	-	محل پیدا شدن گنج	N۵۲۹		

یادداشت‌ها

- ۱- خودسکو و دو گوینو فرانسوی نخستین کسانی بودند که تعزیه‌نامه‌های ایرانی را گردآوری و ترجمه و چاپ کردند. خودسکو در مقدمه‌ی جنگ شهادت که در سال ۱۸۵۲ م منتشر کرد، یادآور شد که این مجموعه‌ی دست‌نویس ۳۲۵ صفحه‌ای، شامل ۳۲ مجلس تعزیه و متعلق به کتابخانه‌ی شخصی فتحعلی‌شاه بوده است (ذوالفقاری، ۱۳۹۴: ۴۹؛ همچنین نک: جعفری قنوتی، ۱۳۹۴: ۱۹).
- ۲- در این زمینه ر.ک: امیدسالار و ذوالفقاری، ۱۳۹۱: ۲۹۹-۳۳۵.
- ۳- همچنین نک: باستانی‌راد، ۱۳۸۴: ۳۰۳؛ و رنجبر، ۱۳۹۵: ۳۷-۵۶.
- ۴- انجوی در گذری و نظری بر فرهنگ مردم مفصل در مورد فلکلور و پیشینه آن در دنیا و ایران بحث کرده است. نک: گذری و نظری بر فرهنگ مردم، ۳۰-۹.

کتابنامه

الف: کتاب‌ها

۱. الول ساتن، ل. پ (۱۳۹۵). **قصه‌های مشدی گلین خانم**. ویرایش اولریش مارزلف و دیگران. چاپ دهم. تهران: نشر مرکز.
۲. انجوی شیرازی، سید ابوالقاسم. (۱۳۵۲). **قصه‌های ایرانی** (ج ۱). تهران: امیرکبیر.
۳. _____ (۱۳۷۱). **گذری و نظری در فرهنگ مردم**. تهران: اسپرک.
۴. باستانی پاریزی، محمدابراهیم. (۱۳۶۳). **هشت الهفت**. تهران: مؤسسه انتشارات نوین.
۵. _____ (۱۳۷۱). **اژدهای هفت سر**. تهران: انتشارات کتاب درنا.
۶. _____ (۱۳۸۱). **نای هفت بند**. تهران: نشر علم.
۷. _____ (۱۳۹۰). **زیر این هفت آسمان**. تهران: نشر علم.
۸. _____ (۱۳۹۰). **سنگ هفت قلم**. تهران: نشر علم.
۹. _____ (۱۳۹۱). **کوچه هفت پیچ**. تهران: نشر علم.
۱۰. _____ (۱۳۹۲). **خاتون هفت قلعه**. تهران: نشر علم.
۱۱. _____ (۱۳۹۳). **آسیای هفت سنگ**. تهران: نشر علم.
۱۲. بهرنگی، صمد. (۱۳۷۹). **افسانه‌های آذربایجان**. تهران: انتشارات مجید.
۱۳. پراپ، ولادیمیر. (۱۳۹۲). **ریخت‌شناسی قصه‌های پریان**. ترجمه فریدون بدره‌ای. تهران: نشر توس.

۵۰ / طبقه‌بندی قصه‌های عامه در مجموعه...

۱۴. جعفری قنواتی، محمد. (۱۳۹۴). **درآمدی بر فولکلور ایران**. تهران: جامی.
۱۵. خدیش، پگاه. (۱۳۹۱). **ریخت‌شناسی افسانه‌های جادویی**. تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
۱۶. داد، سیما. (۱۳۷۵). **فرهنگ اصطلاحات ادبی**. تهران: مروارید.
۱۷. درویشیان، علی اشرف و رضا خندان. (۱۳۸۷). **فرهنگ افسانه‌های مردم ایران (ج ۱)**. تهران: نشر کتاب و فرهنگ.
۱۸. ذوالفقاری، حسن (۱۳۹۴)، **زبان و ادبیات عامه ایران**. تهران: سمت.
۱۹. سادات اشکوری، کاظم. (۱۳۵۲). **افسانه‌های ایشک‌وَرِ بالا**. مرکز پژوهش‌های مردم‌شناسی و فرهنگ عامه.
۲۰. لوریمر، دل. (۱۳۵۳). **فرهنگ مردم کرمان**. به کوشش فریدون وهمن. تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ ایران.
۲۱. مارزلف، اولریش (۱۳۹۱)، **طبقه‌بندی قصه‌های ایرانی**. ترجمه کیکاووس جهاننداری. تهران: سروش.
۲۲. متدین، محمود. (۱۳۸۹). **تاریخ کرمان**. چاپ هفتم، تهران: انتشارات گلی.
۲۳. محجوب، محمدجعفر. (۱۳۸۲). **ادبیات عامیانه ایران**. به کوشش حسن ذوالفقاری. تهران: نشر چشمه.
۲۴. مهتدی، فضل‌الله. (۱۳۸۶). **افسانه‌های کهن ایرانی**. گردآورنده: محمد قاسم‌زاده. تهران: هیرمند.
۲۵. میهن‌دوست، محسن. (۱۳۵۲). **سمندر چل‌گیس**. تهران: مرکز پژوهش‌های مردم‌شناسی و فرهنگ عامه.
۲۶. میرصادقی، جمال. (۱۳۷۶). **ادبیات داستانی**. تهران: سخن.

ب. مقاله‌ها

۲۷. امیدسالار، محمود و حسن ذوالفقاری. (۱۳۹۱). «ادبیات داستانی عامیانه». درج در: **دانشنامه فرهنگ مردم (ج ۱)**. مرکز دایره العارف اسلامی. تهران.
۲۸. باستانی راد، حسن. (۱۳۸۴). «وارث والاتبار بیهقی». **مجله حافظ**. شماره ۲۳، صص ۳۰-۳۱.
۲۹. دشتی، سید محمد. (۱۳۸۰). «تأملی در ادبیات داستانی و قصه عامیانه». **کیهان فرهنگی**. شماره ۱۷۶، صص ۲۴-۲۷.

۳۰. رنجبر، محمدعلی. (۱۳۹۵). «پارادایم‌شناسی تاریخ‌نگاری باستانی پاریزی». *پژوهش‌های علوم تاریخی*، صص ۳۷-۵۶.

۳۱. دهباشی، علی. (۱۳۸۴). «مور بیچاره: گفتگو با محمد ابراهیم باستانی پاریزی». *مجله بخارا*. شماره ۴۶، صص ۲۴-۸.

ج. منابع لاتین

32. Aarne, A. and Thompson, S (1987). **The Types of the Folktale**. 2nd revised edition. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia (FF Communications No.184).

33. Cross, Tom Peete (1969). **Motif-Index of Early Irish Literature**. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.

33. Thompson, S (1955-58). **Motif-Index of Folk-Literature**. 6 volumes. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.

34. Uther, Hans-Jörg (2004). **The Types of International Folktales**. 3 volumes. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia (FFC Communications Nos. 284-286).